

VANA TESTAMENDI KOLM ILUSAT NAIST

SIMSON JA DELIILA

Kui Mooses oma rahva Egiptusest tagasi töötatud maale tõi, tuli neil sealsete elanikega kõrvuti elada. Et juutidel polnud veel kuningaid, kes oleksid kõik kaksteist suguharu ühendanud, langesid nad peagi sõjakate naaberrahvaste ülemvõimu alla. Igal juutide suguharul oli oma juht – kohtumõistja, keskvõim aga puudus.

Umbes 12–11. saj. eKr. oli juutidel kõige suuremad kokkupõrked Kaananimaa lõunapoolsel rannikualal elavate vilistitega¹. Kõik juudid pidid neile andamit maksma. Loomulikult püüdsid juudid vaenlastele ka vastupanu osutada, kuid ikka jäid sõdimisest elatuvad vilistid peale.

Sel raskel ajal kinkis saatus ühele juudi suguharule targa SIMSONi-nimelise kohtumõistja. Juudi rahva ajaloos tuntakse Simsonit veel kui suurt jõumeest. Juba lapsena oli ta kasvult teistest tublisti üle, ja mida vanemaks ta sai, seda pikemaks ta sirgus ning suuremaks sai ka tema jõud. Simson võis katki rebida ka kõige tugevamad köied ja ahelad. Kord tuli talle viinamägede juures vastu lõvi. Paljaste kätega sööstis Simson lõvi kallale ja kiskus metslooma lõhki kui kitsetalle. Kui te, head lugejad, Peterburi lähedal asuvat Peterhofi lossiparki külastate, näete seal imelist purskkaevu: vägilane Simson tõmbab kahe käega hiigellõvi lõugu lahti, looma suust purskub aga kõrge veejuga. See on vene klassitsismi esindava kunstniku **Mihhail Kozlovski** (1753–1802) tähelepanu vääriv töö. Purskkaev hävis II maailmasõja päevil, kuid taastati endisel kujul peagi pärast sõda. Tegemist on ühe kaunima purskkaevuga maailmas.

Simson võitlemas lõviga. Peterhof, lossipark.

Üksnes vanemad teadsid, kust pärineb nende poja jõud. Enne Simsoni sündi ilmus tema ema ette ingel ja lausus:

“Hoia siis nüüd, et sa ei joo veini ja vägijooki ega söö midagi roojast! Sest vaata, sa jääd lapseootele ja tood poja ilmale. Aga habemenuga ei tohi saada tema pea ligi, sest poiss peab olema emaihust alates Jumalale nasiiriks (st. Jumalale töötatud isikuks), ja tema hakkab Iisraeli päästma vilistite käest!”

Niisiis peitus Simsoni üliinimlik jõud tema juustes. Isa ja ema keelasid pojalt sellest kellelegi rääkida.

Teades Simsoni jõudu, ei julgenud vilistid vägilase kodukohta kimbutada ega sealt andamist nõuda. Eks seetõttu tahtsidki nad vägilast surmata.

Kord tuli Simson Assa linna ühele tuttavale naisele külla ja jäi sinna ööbima. Pimeduse hakul suleti linnavärv. Vilistitest mõrtsukad jäid ootama hetke, mil Simson sügavasse unne vajub, et teda siis surmata. Vägilane aga ärkas, asja eest teist takka, juba keskööl ja asus koduteele. Leides linnavärava suletuna, haaras ta selle koos piitade ja hingedega ning kandis oma turjal kaugele mägedesse.

Läks aga nii, et Simson armus ühte DELIILA-nimelisse kaunitari. Vilistid lubasid neiule hiigelsumma, kui ta Simsonilt tema jõu saladuse välja pinnib. Mitmel korral puikles Simson vastu, kuid naine muutus üha tüütavamaks. Ühel ööl mehe kannatus katkes ja ta ütles välja tõe: “Kui mind põetakse, siis mu jõud lahkub minust ja ma muutun jõuetuks.” Järgnev katkend on Vana Testamendi kohtumõistjate raamatust:

Ta uinutas Simsonit oma põlvedel ja kutsus ühe mehe, kes pügas tema seitse juuksekiharat; ta nõrgestas Simsonit ja selle jõud lahkus temast ... Ja vilistid võtsid ta kinni ja torkasid tal silmad välja ja nad viisid ta Assasse, aheldasid vaskahelatega ja ta pandi vangikojas jahvatama. Aga ta juuksed hakkasid jälle kasvama, pärast seda, kui need olid põetud.

Rembrandt. Deliila reetmas Simsonit. Õli puutahvil. Maaligalerii, Berliin.

Peagi otsustasid vilistid nii hiilgava võidu puhul korraldada suure peo. Kõik ülikud pereliikmetega kogunesid suurde peosaali, kuhu nende lõbustamiseks toodi ka Simson. Nüüd oli vilistitel rõõmu kui palju! Siin ta seisis, israeliitide pime ja saamatu vägilane!

Siis aga ütles Simson poisile, kes tal käest kinni hoidis: “Jäta mind, las ma puudutan sambaid, millele hoone tugineb, et ma nende vastu saaksin toetuda!”

Hoones aga olid kõik vilistite vürstid ja katusel oli ligi kolm tuhat inimest.

Kohtumõistjate raamatus on kirjas:

Siis Simson hüüdis Issandat ja ütles: “Issand Jumal! Mõtle ometi minu peale ja tee mind tugevaks ainult veel selleks korra, oh Jumal, et saaksin vilistitele ühe korraga kätte maksta oma mõlema silma eest!” Ja Simson haaras kinni kahest keskmisest sambast, millele hoone tugines, ja toetus neile, ühele parema, teisele vasaku käega. Ja Simson hüüdis: “Surgu mu hing koos vilistitega!” Siis ta tõmbas enese võimsasti kummargile ja hoone langes vürstide ja kogu sees oleva rahva peale.

Peagi tulid Simsoni sugulased ja matsid ta maha. Ta oli oma suguharule kohtumõistjaks olnud 20 aastat.

Simsoni lugu on inspireerinud nii skulptoreid, maalikunstnikke (*Rubens, Rembrandt, van Dyck jt.*) kui ka heliloojaid. Tuntud on Camille Saint-Saënsi² ooper “Simson ja Deliila”.

NB! Et leida Internetist Simsoni temaatikaga kunstiteoseid tuleb teada, et selle vägimehe nimi inglise ja prantsuse keeles on SAMSON. Kui sisenete *Olgas's Gallery* koduleheküljele (www.abcgallery.com), leiate tiitellehelt indeksi **Religion Notes**. Siin tuleb pärisnimede järjestuses peatuda nimel **Samson**.

---

¹**vilistid** – vanaaja rahvas Palestiina rannikualal; vilistid elasid Jaffa linna ja Egiptuse piiri vahel; asusid sinna 12. saj. eKr. arvatavasti Kreeta saarelt, sõdisid võidukalt juutidega; säilitasid iseseisvuse assüürlaste vallutuseni 8. saj. eKr.; et heebrea keeles kutsuti neid ‘pelištin’, hakkasid eurooplased hiljem kogu Kaananimaad kutsuma Palestiinaks

²**Camille Saint-Saëns** – loe: kamij sä(n) saa(n)s

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Kust pärineb nimetus Palestiina?
2. Simson ei olnud kuningas, ta oli kohtumõistja. Sellest saame järeldada, et juudi rahval puudus veel oma riik. Kes meie ühiskonna ametnikest võiks olla võrreldav tolle aja juutide kohtumõistjaga? On see president, peaminister, minister, maavanem, linnapea, vallavanem?

3. Kunstiteostes kujutatakse tihti Simsonit võitlemas ühe metsloomaga. Millisega?
4. Millise elukutse esindaja võis olla Deliila? Kas see elukutse esineb ka tänapäeva Eestis?
5. Igal rahval on muistendeid, mis jutustavad jõumeestest. Nimeta eesti või teiste euroopa rahvaste muistendite või eeposte rammumehi!
6. Kas Simson on ajalooline või legendaarne isik?
7. Mida pead Simsoni loos usutavaks ja mida mitte?
8. Kus saad imetleda Simsoni temaatilist skulpturaalset kompositsiooni?
9. Millist vanakreeka mütoloogia heerost meenutab sulle Simson?
10. Kes komponeeris ooperi “Simson ja Deliila” muusika?

JUUDIT JA OLOVERNES (HOLOVERNES)

Caravaggio. Juudit ja Olovernes. Õli lõuendil. Palazzo Barberini, Rooma.

8. saj. eKr. sai Lähis-Ida kõige võimsamaks riigiks Assüüria¹. Peagi oli pool juutidega asustatud maast, põhjapoolne Iisraeli kuningriik assüürlaste-babüloonlaste valduses. Paljud juudid küüditati Mesopotaamiasse. Siiski jäi Juudamaa (lõunapoolne osa kunagisest Kaananimaa), mille pealinn oli Jeruusalemm, veel mõneks ajaks iseseisvaks.

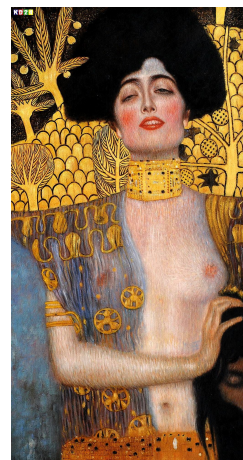
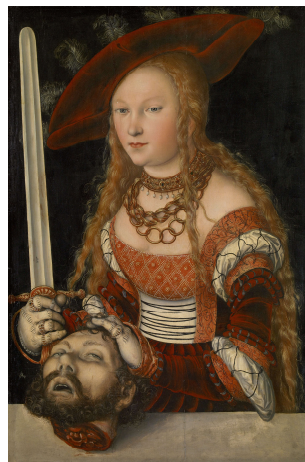
Aastal 625 eKr. kuulutas assüürlaste poolt anastatud Babüloonia end iseseisvaks ja tekkis **Uus-Babüloonia** ehk Kaldea riik. Selle riigi kõrgpunktiks oli kuningas Nebukadnetsar II² valitsemisaeg (604–562 eKr.).

Nebukadnetsar II ajal vallutati Jeruusalemm ja purustati juutide kõige püham paik – Saalomoni tempel. Paljud juudid küüditati nüüdki Mesopotaamiasse. See aeg juudi rahva ajaloos on nn PAABELI VANGIPÕLV (Paabel = Babülon).

Ei maksa arvata, et assüürlastel ja babüloonlastel juute väga kerge alistada oli. Juudid osutasid suurt vastupanu. Vana Testamendi apokriiva raamatutes³ on kirjas põnev jutt sellest, kuidas noor juudi lesknaine JUUDIT sooritas järgneva kangelasteo.

Assüürlasest väepealik OLOVERNES (ka Holofernes) piiras juba mitu kuud Betuulia linna. Toit ja joogivesi olid linnas lõpukorral ning linna kaitsjad näljast jõuetud. Veel mõni päev ja linn ongi võõrvägede päralt. Ees ootas surm ja vägivald.

Imekaunis Juudit oli juba suure osa oma varandusest kulutanud Betuulia kaitsjate toitmise ja relvadega varustamise peale. Tema kodus leidsid peavarju kõik abivajajad. Mida annaks veel oma rahva vabaduse nimel ära teha?

Botticelli. Juudit tagasi pöördumas Betuuliasse.. Uffizi Galerii, Firenze.

Lucas Kranach vanem. Juudit Olovernese peaga. Kunstiajaloo Muuseum, Viin.

Klimt. Juudit. Ostrava kunstigalerii, Tšehhi Vabariik.

Igal õhtul seisis Juudit linnamüüril ja silmas taamal prassivaid vaenlasi. Erilise toredusega peeti igal õhtul pidu väepealik Olovernese uhkes telgis. Pimeduse hakul viidi telki ümbruskonna noori tüdrukuid, kes hommikul nuttes telgist väljusid. Ja nii tekkiski Juuditi mõte: pääseda salaja Olovernese telki ja tappa vaenlaste väepealik.

Ühel õhtul väljuski Juudit teenijanna saatel läbi maa-aluse salakäigu linnast. Pimeduse katte all lähenes ta väepealiku telgile, viskas õlgadelt sooja salli ja astus kogu oma ilus uhkesse telki, kus pidu oli täies hoos. Telgi peremees arvas, et naine on järjekordne “jahisaak” ja et selle saagi kohaletoometajad on sealsamas telgi sissepääsu kõrval. Uustulnuk oli nii ilus, et telgi peremees kutsus ta otsemaid enda kõrvale. Juudit pani mängu kõik oma võlud, lähenes Olovernesele, istus tema põlvedele, võttis veinikannu ja valas peekri täis, rüüpas ka ise ja alles siis asetas peekri võõramaalase suule. Olovernes oli seesugusest peenetundelisusest vaimustatud. Veel mõni peekritäis joovastavat veini ja väepealik andiski käeviipega märku, mis tähendas, et kõik ülejäänud peale Juuditi on telgis liigsed.

Kui Juudit kuulis mehe aeglast ja müristavat norkamist, tõusis ta asemelt, võttis väepealiku mõõga ja raius sellega mehel pea otsast. Siis mähkis ta pea teki sisse ja lohistas telgist välja. Siin ootas teda teenijanna ja nad tõttasid läbi maa-aluse käigu vaenlaste poolt ümberpiiratud linna tagasi.

Hommikul, kui linna piirajad ärkasid, nägid nad kohutavat vaatepilti. Linnamüüril oli teibasse torgatud Olovernese pea. Kartes, et juutide jumala kättemaks võib tabada ka neid, põgenesid vallutajad kabuhirmus.

Juuditi temaatika on paelunud väga paljusid kunstnikke (*Botticelli, Michelangelo, Raffael, Tizian, Lucas Cranach vanem, Caravaggio jt.*). Küll kujutatakse teda, mõõk käes, magava Olovernese kõrval seismas, kord on pea juba maha raiutud ja Juudit hoiab seda käes, kord jälle tõttab Juudit teenijannaga kodulinna poole, kandamiks Olovernese pea. Meie suur kirjanik Anton Hansen Tammsaare on kirjutanud näidendi “Juudit”.

---

¹**Assüüria** – vanaaja piirkond Mesopotaamia põhjaosas Tigri ülemjooksul tänapäeva Põhja- Iraagi aladel.

²**Nebukadnetsar II** – kuulsalt itaalia helilooja G. Verdi ooperis kannab ta nime Nabucco (loe: na’buko]

³**Apokriiva raamatud** – vanad raamatud, millede sisu ei ühtinud täielikult ametliku usuõpetusega ja mida seetõttu ei peetud “pühadeks”; puuduvad viimase aja eestikeelses Piiblis, sest protestantism neid tekste ei tunnista

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Mis on Juuditi loos usutav ja mis on ebausutav?
2. Juudit on juutide rahvuskangelanna. Ehk oskad nimetada samaväärseid kangelannasid eurooplaste hulgas?
3. Nimeta mõni eestlanna, kelle üle saad olla uhke!
4. Kus elasid kauges minevikus assüürlased?
5. Millises tänapäeva riigis elab kõige rohkem assüürlasi?
6. Millise tänapäeva riigi territooriumil paiknes Babüloni linn?
7. Kus saab tänapäeval imetleda Babüloni kaitsemüüri nn Ištari väravat?
8. Euroopas tuntakse Uus-Babüloonia kuningat Nebukadnetsar II-t ka lühema nime all. Mis nimi see on? Milline on selle lühema nime päritolu?
9. Nebukadnetsar II valitsemise ajal külastasid Babüloni linna ka kreeklased. Just neilt on meil kirjeldus ühest seitsmest maailmamest, mis asus selles linnas. Nimeta see maailmaime.
10. Millist ajajärku eestlaste ajaloos saad võrrelda juudi rahva Paabeli vangipõlvtega?
11. Kes eesti kirjanikest on käsitlenud Juuditi temaatikat?

ESTER JA AHASVEROS (XERXES I)

Just sellest ajast, mil Uus-Babüloonia riik langes 539. a. eKr. pärslaste kätte kõneleb meile Vana Testamendi ESTRİ RAAMAT. Pärslaste kuningas oli sel ajal Xerxes I, kes Piiblis kannab nime AHASVEROS.

Rembrandt. Ahasveros , Haman ja Ester. Õli lõuendil. Puškini-nim. kunstimuuseum. Moskva.

Kuningas Ahasveros avaldas soovi järjekordselt abielluda. Sobiva abikaasa leidmiseks toodi pealinna Suusanisse ilusaid tütarlapse. Valik langes juudi rahvusest neiule, kes polnud esiisade kodumaale tagasi pöördunud, sest ta oli orb. Teda kasvatas MORDOKAI-nimeline juudi mees, igati aus ja jumalakartlik inimene. Kasuisa soovitusel ei avaldanud ESTER kuningale oma rahvust, sest juutidesse suhtuti Mesopotaamias ikka veel kui küüditatutesse. Nii saigi lihtsast juudi neiust suure kuninga Ahasverose lemmiknaine. Tsiteerime Vana Testamenti:

Ja kuningas armastas Estrit enam kui kõiki teisi naisi, ja Ester leidis tema ees armu ja heldust enam kui kõik teised neitsid; ta pani temale kuningliku krooni pähe ja tegi ta kuningannaks.

Juhtus aga nii, et Estri kasuisa Mordokai kuulis juhuslikult pealt, kuidas kaks kuningapalee eunuhhi plaanisid valitsejale atentaadi korraldada. Ta rääkis sellest Estrile, kes omakorda hoiatas kuningat. Asja uuriti ja see osutus tõeks. Kuninga ajaloolane pani vahejuhtumi kirja kroonikasse.

Just enne seda lugu oli Ahasveros nimetanud oma peaministriks kellegi HAAMANi. Mees oli nii uhke, et kui ta Suusani linnas jalutas, pidid kõik tema ees kummarduma. Estri kasuisa keeldus kummardamast nii tühise ja kõrgi isiku ees. Seetõttu vihkas Haaman kõiki juute, eriti aga Estri kasuisa Mordokaid. See hull peaminister läks ajalukku esimese holokausti¹ korraldajana. Tsiteerime jällegi Vana Testamenti:

Ja Haaman ütles kuningas Ahasverosele: Üks rahvas on hajutatuna ja eraldatuna rahvaste keskel sinu kuningriigi kõigis maades; nende seadused on teistsugused kui kõigil muudel rahvastel ja nad ei tee kuninga seaduste järgi; seepärast ei ole kuningal kasulik neid sallida. Kui kuningas heaks arvab, siis käskigu ta kirjutada, et nad tuleb hukata.

Saanud kuningalt nõusoleku, saatiski Haaman kullerid üle kogu Pärsia kuningriigi teatega, et ühel kindlal päeval ja kellaajal tuleb hukata kõik juudid, vanad ja noored, naised ja mehed, nende vara aga konfiskeerida. See on eredaim näide esimesest holokaustist.

Mordokai vestles oma kasutütre Estriga läbi haaremiakna pea iga päev. Temalt kuuliski Ester, milline saatus ootab tema rahvuskaaslasi. Midagi tuli ette võtta. Kuid mida? Polnud ju Estril lubatud kuningat omavoliliselt tülitada. Tema koht oli haaremis, mis sellest, et Ahasveros teda teistele naistele eelistas. Naist, kes astub üle keelust ja siseneb loata kuninga troonisaali, ootab ees hukkamine. Ometi tuli kuidagi kuninga jutule pääseda, seda enam, et peaminister Haaman oli juba käskinud üles seada viiekümne küünra kõrguse võllapuu, et lasta Estri kasuisa Mordokai üles puua. Estri raamatust loeme:

Ja kolmandal päeval pani Ester selga kuninglikud rõivad ning astus kuningakoja siseõue, mis oli otse kuningakoja vastas; ja kuningas istus oma kuninglikul aujärjel kuninglikus kojas, koja ukse vastas. Kui kuningas nägi kuninganna Estrit õues seisvat, siis leidis too armu tema silmis ja kuningas sirutas Estri poole kuldkepi, mis tal käes oli; siis Ester astus ligi ja puudutas kepiotsa.

Th. Chassériau. Ester valmistumas kohtumiseks Ahasveosega. Õli lõuendil. Louvre, Pariis.

Küsimusele, mida noor naine soovib, sai kuningas vastuse: “Kui kuningas heaks arvab, siis tulgu kuningas ja Haaman täna peole, mille ma temale olen korraldanud!”

Enne õhtut soovis kuningas veidi puhata ja laskis oma ajaloolasel mõne teksti ette lugeda. Ajaloolane lugeski Ahasverosele ette hiljuti kirjutatud peatüki vandenõust, mille Estri kasuisa

oli paljastanud. Küsimusele, kuidas on peaminister nii üllast meest tänanud, sai kuningas vastuseks, et mingit vastutasu polnud Mordokai saanudki. See oli kuninga arvates kuidagi imelik.

Õhtul, kui kuningas ja peaminister olid Estri pool juba pidurooga maitsnud, soovis kuningas teada, mis ajendas tema lemmiknaist seesugust intiimset koosolemist korraldama. Ester langes kuninga ette põlvili ja anus, et tema rahvas säästetaks ja Haamani käsk kõik juudid tappa tühistataks. Otsemaid kutsus Ahasveros oma kirjutajad ja dikteeris uue sõnumi, millega tühistas Haamani käsu.

Nii päästis Ester oma rahva. Kõik juudid üle maailma peavad Estrit seniajani oma rahvuskangelannaks. Tema mälestuseks peavad nad igal aastal puurimipüha².

Mis aga puutub peaminister Haamanisse, siis tõmmati ta samasse võlla, mille ta oli lasknud Estri kasuisa jaoks üles seada.

Estri lugu on paelunud paljusid kunstnikke. **Rembrandt** (1606–1669) on seda korduvalt käsitlenud. Kord kujutab ta Estrit Ahasverose tulekuks valmistumas, kord jälle põlvitavat Haamanit Estri käest halastust anumas. Eriti kuulus on Rembrandti maal “Ester, Ahasveros ja Haaman”, mille originaali saab imetleda Moskvas A. Puškini nimelises Kujutava Kunsti Muuseumis. Vägagi paeluv on prantsuse kunstniku **Théodore Chassériau**³ (1819–1856) romantismihõnguline maal Estrist, kes valmistub kohtuma Ahasverosega. Selle paeluva teose originaal asub Louvre’is.

---

¹**holokaust** (kr. *keeles* ‘ohvrilooma tuhaks põletama’) – juudi rahva hävitamine II maailmasõja eel ja ajal; Saksa natsionaalsotsialistliku partei ideoloogiline programm fašistlikul Saksamaal (1933–1945). Sel ajavahemikul hävitati 5 – 6 miljonit juuti. Koos teistest rahvustest vangidega ulatub holokausti ohvrite arv 11 miljonini, mõningatel andmetel 15 miljonini.

²**puurimipüha** – ‘puurim’ on mitmuse vorm sõnast ‘pur’ (*heebrea keeles* ‘liisk’)

³**Théodore Chassériau** – loe: teo’door šaser’joo

MÕTLE VÕI UURI JÄRELE!

1. Millised tegelased Vana Testamendi Estri raamatust on legendaarsed ja millised ajaloolised isikud?
2. Kust pärineb sõna ‘holokaust’ ja mida mõeldakse selle sõnaga tänapäeval?
3. Kas sõna ‘holokaust’ tarvitatakse üksnes juudi rahva saatusest kõneldes? Põhjenda!
4. Mis tundub sulle Estri loo juures usutav ja mis on selles ebausutavat?
5. Juudit ja Ester on mõlemad juutide rahvuskangelannad. Kumb neist sooritas suurema kangelasteo? Põhjenda!

6. Mis on haarem ja kes on eunuhh?
7. Kas tänapäeva Eestis esineb ka mitmenaisepidamist?
8. Kas tänapäeva Euroopas on ka haaremeid või nendega sarnaseid asutusi? Kas Eestis selliseid asutusi peaks olema? Põhjenda!
9. Haaman poodi sama võlla otsa, mille ta oli lasknud püstitada Estri kasuisale. Milline vanasõna või kõnekäänd sobiks Haamani juhtumi kohta?
10. Millises maailmakuulsas kunstimuuseumis asub Estrit kujutav Rembrandti maal?